

Brabant in Transitie

Beleidsplan Brabantse Milieufederatie 2016-2020

december 2015

Voorwoord

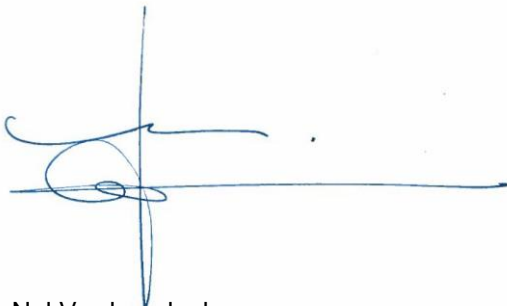
Voor u ligt het beleidsplan 2016-2020 van de Brabantse Milieufederatie (BMF)

De komende jaren zal duidelijk worden of onze samenleving oplossingen weet te vinden om aan de belangrijkste uitdagingen van deze tijd het hoofd te bieden. Het klimaatvraagstuk is daarvan zo mogelijk het meest urgent. Maar ook de grondstoffenproblematiek en biodiversiteitscrisis vragen op korte termijn om echte oplossingen. Het besef dat het zo niet langer kan, breekt steeds verder door. Maar concrete maatregelen laten nog te veel op zich wachten.

De BMF is nadrukkelijk geïnteresseerd om een bijdrage aan de oplossingen te leveren. Die bijdragen vindt u terug in dit beleidsplan. Een beleidsplan dat is bedoeld als een uitnodiging aan Brabant om met ons mee te doen. En een plan dat ons als organisatie, samen met onze oude en nieuwe achterban, richting geeft voor onze inzet en te bereiken resultaten.

Wij kijken er naar uit om samen met de Brabantse samenleving deze bijdrage in concrete acties en resultaten om te zetten.

Constructief, kritisch, proactief en vol energie.

Nol Verdaasdonk,
directeur Brabantse Milieufederatie

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
1. Inleiding	4
2. Missie: waar staat de BMF voor?	4
3. Waar gaat de BMF voor?	5
3.1 Visie	5
3.2 Randvoorwaarden/uitgangspunten bij de BMF visie	5
3.3 Inhoudelijke speerpunten	6
3.4 Werkvelden	7
4. Strategie: hoe?	7
4.1 Effectieve BMF in een energieke samenleving	7
4.2 Aansluiting bij provinciaal beleid	8
4.3 Kernprocessen BMF	8
4.3 Activiteiten en doelgroepen	8
5. Natuurlijk kapitaal en transitiepaden	9
5.1 Natuurlijk kapitaal	9
5.1.1 Probleem	9
5.1.2 Vereisten streefbeeld	9
5.1.3 Streefbeeld	9
5.1.4 Wat moet er gebeuren?	10
5.1.5 Wat doet de BMF?	11
5.2 Landbouw	12
5.2.1 Probleem	12
5.2.2 Vereisten streefbeeld	12
5.2.3 Streefbeeld	12
5.2.4 Wat moet er gebeuren?	13
5.2.5 Wat doet de BMF?	13
5.3 Energie	14
5.3.1 Probleem	14
5.3.2 Vereisten streefbeeld	15
5.3.3 Streefbeeld	15
5.3.4 Wat moet er gebeuren?	16
5.3.5 Wat doet de BMF?	18
5.4 Mobiliteit	20
5.4.1 Probleem	20
5.4.2 Vereisten streefbeeld	21
5.4.3 Streefbeeld	21
5.4.4 Wat moet er gebeuren?	22
5.4.5 Wat doet de BMF?	22
Bijlage 1 Meerjarenbegroting Beleidsplan 2016-2020	24
Bijlage 2 Evaluatie Beleidsplan 2012-2016	25

1. Inleiding

Niemand kan ontkennen dat we in turbulente en dynamische tijden leven en dat de rollen en verantwoordelijkheden aan het veranderen zijn. Overheden zijn in verwarring, burgers onzeker en soms bang, en gebruikte modellen voldoen niet meer. Dat vraagt ook van een organisatie als de onze om herpositionering. Hoe doen wij binnen die veranderende wereld ons werk, zijn wij nog wel voldoende effectief, hoe bereiken wij onze doelen en met wie doen we dat? Dat veranderingsproces noemt men ook wel transitie: van het huidige lineaire model naar een circulair model en opereren in een netwerksamenleving met wisselende partners. In die transitie ligt voor ons een grote kans om met nieuwe coalities die duurzame samenleving waar wij voor strijden dichterbij te brengen.

De wereld waar we uit komen is er een van wetten, regels en afspraken die vanuit de respectievelijke overheden op de samenleving werden losgelaten. En binnen de interpretatieruimte die die wetten ons boden, probeerden wij onze belangen veilig te stellen. In de samenleving is al dan niet terecht een grote drang om minder regels te willen. Volgens de BMF gaat het niet om minder regels, maar om betere regels. Die ontwikkeling kun je wel tegen willen houden, maar je kunt die ontwikkeling ook aangrijpen om op een andere manier je doelen te realiseren. Dus door andere dingen te doen, samen te werken met andere partijen en groepen burgers en door overheden uit te dagen mee te gaan doen aan dit transitieproces. Participatie van de overheid dus. Als woordvoerder van het belang van de 'planet' ga je dan wel een andere rol spelen, niet alleen meer als bewaker maar veeleer ook als reisgenoot en gids.

De totstandkoming van dit document is het resultaat van een zoektocht die medewerkers van het bureau de afgelopen maanden zijn gestart. We hebben samen een aantal sessies gehad en ons laten inspireren door voorbeelden van anderen, onder wie de Bond Beter Leefmilieu (BBL) uit België die ons hierin zijn voorgegaan en waar wij ontzettend veel van hebben geleerd. De zoektocht die zij hebben doorlopen, heeft ons ook aan het denken gezet. De resultante van die zoektocht vindt u hierin neergelegd en wij hebben nu de nadrukkelijke wens om jullie input ook te mogen vernemen om daarmee ons beleidsplan te verrijken en samen aan de uitvoering daarvan te gaan werken.

Vanzelfsprekend is het ook zo dat we hebben gekeken naar het 'oude' meerjarenbeleidsplan. Wat hebben we daarvan geleerd en wat moet beter? In de hierboven beschreven zoektocht en in onze contacten met de achterban zijn er punten geweest waar wij concluderen dat het beter moet. Hoe gaan we om met het bedienen van onze achterban, oud of nieuw, georganiseerd of ongeorganiseerd? Ook vragen betreffende wat we doen en waar we het verschil kunnen maken. Zijn de prioriteiten wel scherp genoeg en worden die voldoende gedeeld? Die bevindingen zijn verwerkt in het stuk dat thans voorligt.

Tot slot past hierbij nog wel de opmerking dat wij nadrukkelijk een geïntegreerde aanpak voorstaan. Een aanpak op zowel inhoud als proces en relaties. Een ingewikkelde opgave en tegelijkertijd een voorwaarde voor succes. Als je de transitie wilt omarmen, dien je daar de consequenties van te aanvaarden. Het resultaat wordt hopelijk een dynamisch, uitdagend en integraal beleidsplan waaraan ook anderen dan de BMF graag hun medewerking verlenen. Een uitnodiging om de duurzame samenleving samen vorm te geven, niet omdat het kan maar omdat het leuk is en perspectief biedt.

2. Missie: waar staat de BMF voor?

De missie van de BMF valt in drie delen uiteen:

- ✎ Wij ondersteunen onze achterban bij initiatieven om de transitie naar een duurzaam Brabant te realiseren. Dit doen we door middel van het delen van relevante kennis en netwerken, het helpen met vinden van de juiste wegen, signalen hogerop brengen, bemiddelen en inspireren. We vinden het belangrijk dat onze achterban eigenaar blijft van de lokale problematiek.
- ✎ Wij adviseren beleidsmakers met betrekking tot het realiseren en versnellen van de transitie naar een duurzaam Brabant. Meestal gaat het hierbij om grote duurzaamheids- en ruimtelijke vraagstukken.
- ✎ Wij zoeken, samen met onze achterban en andere belanghebbenden, naar (on)orthodoxe oplossingen voor onder meer duurzaamheidsvraagstukken en brengen deze onder de aandacht

van beleidsmakers, bedrijfsleven en andere belanghebbenden. Wij verbinden, schakelen en bouwen bruggen op inhoud, proces en organisatie.

3. Waar gaat de BMF voor?

3.1 Visie

De BMF gaat voor een duurzaam Brabant van en voor alle Brabanders: een schoon milieu, een vitale en rijke natuur, een gevarieerd landschap en een gezonde leefomgeving. Nu en straks.

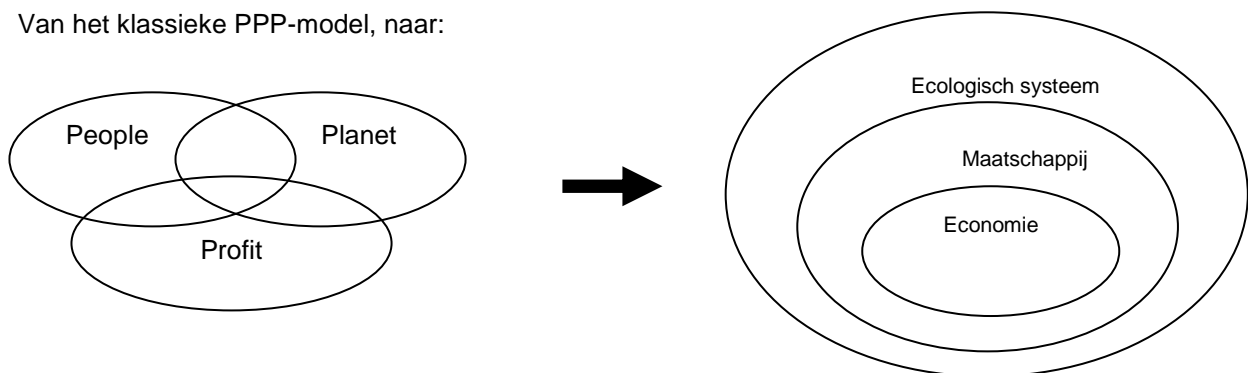
3.2 Randvoorwaarden/uitgangspunten bij de BMF visie

Tot nu toe ging de BMF uit van het klassieke PPP-duurzaamheidsmodel (zie figuur 1 hieronder), waarin de elementen People, Planet en Profit in balans met elkaar ontwikkeld dienen te worden. Het wordt echter steeds moeilijker om aan deze interpretatie van duurzame ontwikkeling vast te blijven houden in het huidige westerse groei/welvaartsmodel. Ons economische systeem botst steeds vaker en harder tegen de grenzen van ons ecologische systeem. Dat zien we in de industriële landbouw, waar steeds verder doorgevoerde efficiëntie ten koste gaat van natuur, milieu en dierenwelzijn. We zien het aan onze energievoorziening, die onvoldoende duurzaam is, met alle klimaatgevolgen van dien. En we zien het aan mobiliteitsbeleid dat nog te veel denkt in termen van meer asfalt, in plaats van vol in te zetten op slimme en duurzame mobiliteit. Als we ook volgende generaties een mooi en duurzaam Brabant gunnen, kunnen we niet op de oude voet doorgaan.

Al sinds het midden van de jaren '80 overschrijdt de milieu impact van de totale wereldbevolking de draagkracht van de aarde. Op dit moment is de ecologische 'overshoot' al minstens 30 procent. Gaan we door met 'business as usual' zal deze overshoot rond 2030 toenemen tot zelfs 100 procent¹. De gevolgen van de overshoot zie je terug in problemen als klimaatverandering, afnemende beschikbaarheid van drinkbaar water, het versneld verdwijnen van soorten en een structureel tekort aan voedsel. Daarbij komt dat de ecologische voetafdruk ook nog eens heel ongelijk verdeeld is, zowel tussen als binnen landen.

Wat nodig is, is een model voor duurzame ontwikkeling, waarin de economie ten dienste staat van bredere maatschappelijke doelstellingen, waar het economische systeem ingebed is in het sociale systeem en waar beide systemen de grenzen van het ecologisch systeem niet overschrijden².

Van het klassieke PPP-model, naar:

Figuur 1

Ecologisch systeem

Het ecosysteem van de aarde is de basis en beperking voor alle andere systemen en heeft een grote intrinsieke waarde.

Sociale systeem

Een duurzaam sociaal rechtvaardig systeem betekent een systeem waar het ecologische, sociale en economische kapitaal eerlijk en gelijk verdeeld is tussen mensen, tussen landen en tussen generaties.

¹ Terra Reversa, pag. 28

² BBL lange termijnvisie 2050 en doelen 2020, pag. 11

Voor de BMF betekent dit onder andere dat ontwikkeling richting een duurzaam systeem in Brabant niet mag leiden tot uitbuiting, onteigening of verplaatsing van (milieu)kosten naar elders. Geen afwenteling dus, zodat in principe iedereen gelijkwaardige beschikking heeft over een rechtvaardig deel van de duurzame mondiale milieugebruiksruimte.

Economisch systeem

Bij een ecologisch duurzame economie moet de doorstroom van materialen en energie binnen de bio-capaciteit van de aarde blijven. Dit vraagt om een overgang van een lineaire naar een circulaire economie en nieuwe, slimme manieren van zowel productie als consumptie. Bouwstenen zijn onder andere het sluiten van industriële (en biologische) kringlopen op een hoogwaardig niveau (onder andere 'cradle to cradle'), het ontwerpen van producten met het oog op hergebruik en recycling en de overgang van een 'bezitseconomie' naar een 'deeeconomie' (bijvoorbeeld autodelen).

3.3 Inhoudelijke speerpunten

De BMF kiest voor het uitgangspunt om op lokale schaal een bijdrage te leveren aan oplossingen, die ook in mondiaal verband relevant zijn volgens de gedachte: 'think global, act local'.

Op globale schaal zijn er door Johan Rockstrom e.a. (2009) een aantal planetaire grenzen benoemd waarbinnen de mensheid moet navigeren om duurzaam gebruik te kunnen blijven maken van de hulpbronnen van de planeet Aarde. Geïnspireerd door deze insteek koos de BMF in haar beleidsplan 2012-2016 voor drie inhoudelijke speerpunten: biodiversiteit, klimaat (CO₂-reductie) en nutriëntenkringloop. Ook voor het beleidsplan 2016-2020 blijven deze planetaire grenzen de grootste ecologische uitdagingen waar de BMF zich op wil richten.

Biodiversiteit

In Nederland is de biodiversiteit, afgemeten aan kwaliteit en kwantiteit van natuur, afgenomen tot ongeveer 15 procent van de oorspronkelijke situatie. Het verlies aan biodiversiteit is daarmee aanzienlijk groter dan elders in Europa en de wereld. De hoge milieudruk op natuur veroorzaakt een belangrijk deel van de achteruitgang van de biodiversiteit. De voedselproductie van zowel plantaardige als dierlijke afkomst zorgt voor een immense milieudruk die tot in de natuurgebieden nadrukkelijk wordt gevoeld. Maar ook is er steeds minder ruimte voor natuur door aanhoudende verstedelijking en andere vormen van economische ontwikkeling.

Klimaat

Opwarming van de aarde door broeikasgassen tast de huidige ecosystemen aan en als afgeleide daarvan de ecosysteemdiensten waarvan wij afhankelijk zijn. De gevolgen daarvan zijn toenemende neerslag en droogtes, overstromingen, een stijgende zeespiegel, voedselproblemen, migratieproblematiek, verlies aan biodiversiteit en verzuring van de oceanen. Om onomkeerbare klimaatverandering (plus 1,5 graad Celcius) tegen te gaan moeten emissies drastisch worden verminderd met minimaal 80 tot 95 procent in 2050. Volgens de emissieregistratie van de Rijksoverheid veroorzaakt de industrie- en energiesector met 93 Mton CO₂-equivalenten de grootste CO₂ uitstoot, gevolgd door verkeer en vervoer (34 Mton CO₂-eq), gebouwde omgeving (25 Mton CO₂-eq) en Landbouw (6 Mton CO₂-eq)³.

Nutriëntenkringloop

In Brabant zijn: 2,4 miljoen inwoners, 26 miljoen kippen, 5,5 miljoen varkens en 0,7 miljoen koeien⁴. Daarmee kent onze provincie de grootste intensieve veehouderijdichtheid ter wereld en daardoor een heel groot mestoverschot. Gecombineerd met een bodem van vooral goed doorlatende zandgrond betekent dit een relatief grote uitspoeling van nutriënten naar het grondwater, met als gevolg verlies van biodiversiteit en een verstoring van ecosysteemdiensten. Daarnaast heeft de intensieve veehouderij in Brabant ook ernstige gevolgen voor gezondheid, leefbaarheid, lucht- en bodemkwaliteit.

³ Nationale broeikasgasemissies volgens IPPC, 2014

⁴ <http://www.groenlinksbrabantupdate.nl/artikelen/feiten-en-cijfers-intensieve-veehouderij>

3.4 Werkvelden

Vanuit de BMF missie en visie en de inhoudelijke randvoorwaarde dat het ecosysteem van de aarde de basis en beperking vormt voor alle andere systemen, ligt 'natuurlijk kapitaal' als werkveld voor de BMF voor de hand.

Daarnaast zal de BMF zich de komende vier jaar richten op landbouw en voedsel, energie en mobiliteit. Vanwege het grote aandeel dat deze werkvelden hebben in de ecologische uitdagingen (mondiaal, maar zeker ook in Brabant) én daaraan gekoppeld de potentiële bijdrage die verduurzaming van deze werkvelden kan leveren aan het behouden en liefst vergroten van het natuurlijk kapitaal in Brabant. Op zich zijn deze onderwerpen voor de BMF niet nieuw. Wel nieuw is de realisatie dat binnen alle drie de onderwerpen een systeemverandering noodzakelijk is om het volle potentieel om bij te dragen aan een mooi en duurzaam Brabant te benutten. In de respectievelijke hoofdstukken zal nader worden ingegaan op de noodzaak voor transitie en de manier waarop de BMF daaraan wil bijdragen.

4. Strategie: hoe?

4.1 Effectieve BMF in een energieke samenleving

De samenleving is veranderd en dat betekent dat de BMF mee moet veranderen om effectief te kunnen blijven opkomen voor natuur en milieu. De Brabantse milieubeweging is voor een belangrijk deel georganiseerd in lokale verenigingen en stichtingen, waarvan er ruim 100 zijn aangesloten bij de BMF. Het animo voor die manier van organiseren neemt af. Veel groepen vergrijzen en hebben moeite nieuwe leden aan te trekken en een enkele groep moet zich wegens gebrek aan (actieve) leden zelfs noodgedwongen opheffen. Dat betekent niet dat de betrokkenheid van mensen verdwenen is, maar wel dat zij andere, lossere vormen zoeken om daar uiting aan te geven.

Voor de BMF was dat reden om mensen die zich individueel betrokken voelen bij het werk van de BMF de mogelijkheid te geven zich aan te sluiten als supporter. Niet ter vervanging van de aangesloten groepen, maar als belangrijke aanvulling daarop.

Daar komt bij dat het vertrouwen van burgers in de politiek, de overheid en andere gevestigde instituties afneemt. Mensen geloven steeds minder dat de politiek in staat is de samenleving vorm te geven en nemen daarom in toenemende mate het heft in eigen hand. Burgerinitiatieven floreren: mensen vormen energiecoöperaties om zelf zonnepanelen op hun dak te leggen, gebruiken crowdfunding om een verwaarloosd natuurgebied op te kopen en te beheren of werken zelf een alternatief uit voor een hoogspanningslijn die de overheid door hun achtertuin wil aanleggen. Daar, in de energieke samenleving, zit de kracht om het verschil te maken.

De BMF is als lokaal georganiseerde netwerkorganisatie bij uitstek geëquipeerd om die kracht in de energieke samenleving aan te boren en naar een hoger plan te tillen. Om de in dit beleidsplan gedefinieerde transitie tot een succes te maken, is het zelfs noodzakelijk om actief de verbinding te leggen met burgers en organisaties die al volop bezig zijn met allerlei initiatieven. De BMF kan die beweging versterken, verbreden en vergroten, zodat de transitie naar een duurzaam Brabant wordt versneld.

Als BMF hebben wij een eigenstandige verantwoordelijkheid in het dichterbij brengen van een duurzamer Brabant, maar die kunnen we alleen waarmaken in samenwerking met anderen. Het gaat dan in de eerste plaats om de bij ons aangesloten groepen en supporters, maar ook om bevriende organisaties zoals de terreinbeherende organisaties (TBO's), overheden en gelijkgezinde Brabantse burgers in de energieke samenleving.

Voor ons vormen onze aangesloten groepen en supporters de voorlopers van de energieke samenleving. Zij zijn vaak al jaren bezig het natuurlijk kapitaal van onze provincie te beschermen en duurzame veranderingen aan te jagen. De samenwerking tussen de achterban en de BMF neemt verschillende vormen aan. Soms informeren we elkaar alleen, soms wordt een beroep gedaan op onze inhoudelijke en juridische expertise en soms wordt intensief samengewerkt om een gezamenlijke strategie uit te stippelen. Wat ons betreft kan de samenwerking effectiever dan hij nu is. Door over en weer beter te communiceren en elkaars positie optimaal te gebruiken om onze

gezamenlijke doelstellingen dichterbij te brengen. Een goed functionerende Raad van Aangeslotenen is daarbij onontbeerlijk.

Onze ambitie reikt echter verder dan dat. We willen onze achterban namelijk verbreden en vergroten. Veel mensen die onze visie delen zijn nu immers nog niet bij ons aangesloten. De ervaring die we nu opdoen met het werven van supporters smaakt naar meer. In een half jaar tijd hebben we 150 supporters aan ons gebonden en dat aantal willen we verder vergroten. Ook het aantal groepen neemt voor het eerst sinds lange tijd weer toe. Er zijn veel mensen en organisaties in Brabant die onze visie delen en onze beweging kunnen versterken. We moeten actiever de boer op om ons met die mensen te verbinden, zodat we samen het verschil kunnen maken en tegelijk onze financiële afhankelijkheid verkleinen.

4.2 Aansluiting bij provinciaal beleid

De provincie is voor ons een belangrijke partner. Waar mogelijk en wenselijk sluiten wij in ons werk dan ook zoveel mogelijk aan bij provinciaal beleid en provinciale uitvoeringsprogramma's. We dragen vanuit onze verantwoordelijkheid constructief bij aan de totstandkoming van gedegen beleid en betrekken de Brabantse samenleving daar zoveel mogelijk bij. Daarnaast letten wij op een goede uitvoering van dat beleid.

4.3 Kernprocessen BMF

Als belangenbehartiger werkt de BMF volgens de volgende kernprocessen:

Energieke samenleving	De BMF steunt en betreft zoveel mogelijk Brabanders bij initiatieven om de transitie naar een duurzaam Brabant te realiseren.
Beleidsbeïnvloeding	De BMF zet zich in voor duurzame systemen en systemen die het maken van duurzame keuzes aanmoedigen.
Projecten	De BMF participeert in en initieert goede voorbeelden.

4.3 Activiteiten en doelgroepen

Bij elk kernproces horen een aantal activiteiten en doelgroepen:

Kernprocessen	Activiteiten	Doelgroepen
Energieke samenleving	Mobiliseren, verbinden, versterken, (juridisch) advies, samenwerken, ideeën ophalen, vertegenwoordigen, campagnes, projecten	Bij de BMF aangesloten achterbangroepen en supporters, Brabantse burgers met interesse voor milieu, duurzaamheid en/of transitie, organisaties die de streefbeelden van de BMF delen
Beleidsbeïnvloeding	Lobby, juridische acties, overleg, onafhankelijk advies, indienen van zienswijzen, campagnes	Provinciale en gemeentelijke overheden Beleidsbeïnvloeding op Europees- en nationaal niveau alleen door aan te haken bij collectieve inspanningen (o.a. De Groene 11)
Projecten	Bevorderen van duurzaam aanbod, faciliteren van duurzame keuzes	Overheden, koploper bedrijven, onderwijsinstellingen, Energieke Brabantse burgers

5. Natuurlijk kapitaal en transitiepaden

In dit hoofdstuk zullen onze werkzaamheden op het gebied van natuurlijk kapitaal en de transitiepaden Landbouw, Energie en Mobiliteit verder worden uitgewerkt. Per onderdeel beschrijven we eerst kort het probleem. Vervolgens schetsen we (randvoorwaarden voor) een streefbeeld en wat er voor nodig is om dat streefbeeld dichterbij te brengen. Tot slot gaan we in op de werkzaamheden die de BMF de komende vier jaar op zich gaat nemen.

5.1 Natuurlijk kapitaal

5.1.1 Probleem

Water, flora en fauna staan in toenemende mate onder druk door de economische ontwikkeling binnen de provincie. Landbouw, industrie en de recreatiesector vragen letterlijk en figuurlijk steeds meer ruimte. Een overschot aan probleemstoffen als stikstof, CO₂ en fosfaat tasten het natuurlijk kapitaal in Brabant aan. Flora en fauna hebben naast ruimte, rust, stilte, duisternis en schone lucht ook schoon en voldoende water nodig om te kunnen herstellen en zich te kunnen ontwikkelen.

5.1.2 Vereisten streefbeeld

De uitdaging voor de BMF is het beschermen van de kwaliteit van de leefomgeving van mens, dier en plant in Brabant en die waarden die specifiek zijn voor Brabant, omdat ze verbonden zijn met de ondergrond en ontstaansgeschiedenis en niet of niet eenvoudig 'regeneerbaar' zijn.

De nadruk ligt daarbij op:

- ☞ Het principe van de lagenbenadering is leidend bij alle ingrepen in natuur, landelijk en stedelijk gebied, waarbij abiotische factoren de basis vormen voor biotische factoren.
- ☞ Bescherming en herstel van de kwetsbare natuur (Natura 2000, Natte Natuurparels, EHS en overige natuur, leefgebieden en waardevolle landschappen).
- ☞ Het openhouden van het landelijk gebied, dat wil zeggen het tegengaan van bebouwing, versterking en toename van verhard oppervlak. Het voorkomen van verdere verstedelijking: alleen binnen de bestaande bebouwde omgeving kan worden ontwikkeld, zonder dat het verharde en/of bebouwde oppervlak toeneemt.
- ☞ Herstel van het watersysteem om verdroging tegen te gaan, waterafhankelijke natuur te herstellen, weidevogels terug te laten keren naar onze provincie, Brabant klimaatbestendiger te maken, het Brabantse cultuurlandschap levendiger en interessanter te maken en onze grondwatervoorraden op peil te houden, zodat ook toekomstige generaties nog kunnen beschikken over veilig en schoon drinkwater.
- ☞ Herstel van waterkwaliteit, met speciale aandacht voor het terugbrengen van de hoeveelheid stikstof en fosfaat in het water en het verwijderen van de bestrijdingsmiddelen en de zogenaamde 'nieuwe stoffen', waaronder medicijnresten.
- ☞ Het vergroten van de biodiversiteit.
- ☞ Het herstel van bodem en bodembiodiversiteit.

5.1.3 Streefbeeld

Het streefbeeld voor natuurlijk kapitaal wordt beschreven aan de hand van een ruimtelijke indeling: natuur en biodiversiteit, cultuurlandschap en steden.

Natuur en biodiversiteit

- ☞ Natura 2000 en Natte Natuurparels zijn gebieden met een unieke flora en fauna. Ze zijn niet langer zo kwetsbaar. Gebieden zijn deels toegankelijk en deels ook afgesloten voor publiek of alleen toegankelijk via excursies die de terreinbeheerders organiseren op momenten waarbij dat niet tot verstoring leidt.
- ☞ Het watersysteem is hersteld. Overbemesting en ammoniakdepositie zijn sterk afgenomen. Klimaatbuffers zijn gerealiseerd rond de Natura 2000-gebieden en natte natuurparels, waarbij optimaal gebruik is gemaakt van de kansen vanuit ondergrond en landschap. In die randzones hebben zich nieuwe vormen van landbouw ontwikkeld in combinatie met natuurwaarden. De Europese regelgeving en geldstromen stimuleren dit waardoor de efficiency van de middelen brede maatschappelijke doelen bij elkaar brengt.
- ☞ De natte natuurparels zijn allemaal gerealiseerd.

- Ecologische verbindingzones zijn gerealiseerd, waardoor er zich een robuust natuurnetwerk heeft kunnen ontwikkelen. Er is minder versnippering en er zijn minder barrières. Er zijn juist meer mogelijkheden voor flora en fauna om zich te verspreiden. De netwerken hebben aansluiting op de netwerken buiten de provincie.
- Er zijn stille en donkere gebieden in Brabant.
- De Brabanders koesteren hun natuur en zijn er erg zuinig op.
- Recreëren kan, maar extensief en alleen in die delen van de natuur waar dat niet leidt tot verstoring (recreatieve zonerings).

Cultuurlandschap

- De landbouw is in grote delen van Brabant geëxtensiverd. Het gevolg daarvan is dat het landschap fijnmaziger en afwisselender is geworden. Meer variatie in teelten geven een heel ander en aantrekkelijker landschapsbeeld. Hagen en bomen vervullen in het landschap zowel een functie voor de landbouw als voor de natuur en de biodiversiteit.
- Duurzame energieopwekking is zichtbaar in het landschap, maar is wel zo ingepast dat deze zich verdraagt met de aarde en schaal van de omgeving en dat deze niet leidt tot verstoring van de natuur.
- Door herstel van een deel van de hydrologie van de breuken in de bodem, zijn natte gebieden ontstaan met een geheel eigen karakter. Deels hebben deze cultuurlandschappen zich ontwikkeld tot unieke natuur, deels hebben ze een functie in het vasthouden van water in droge periodes en worden ze waar dat kan ingezet voor natte agrarische teelten. Door de grotere diversiteit in landschappen en de hogere structurele waterstand in sommige gebieden, is Brabant weer aantrekkelijk voor weidevogels. Kortom: het Brabantse cultuurlandschap is afwisselender geworden en daarmee veel aantrekkelijker voor recreatie. Veel boerenbedrijven springen daarop in door kleinschalige verkooppunten van eigen producten, kleine theetuinen, pluktuinen, gedifferentieerd kleinschalig kwalitatief hoogstaand toeristisch aanbod et cetera.
- De noodzaak van waterbeheer in combinatie met te behalen doelen vanuit Europese regelgeving (o.a. KRW, Natura 2000) heeft geleid tot slimme meekoppelprojecten. Gelden vanuit onder andere het leefgebiedenbeleid, de gebundelde inzet van de vergroeningsopgave en het klimaatbeleid zijn gebruikt om rond bebouwde gebieden waterbergingen aan te leggen met een functie voor landbouw, natuur en recreatie.
- Dit heeft samen met de toename van de kwaliteit van het cultuurlandschap gezorgd voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor het bedrijfsleven. Veelal wordt er van huis uit gewerkt via het extragigacommunicatienetwerk, hetgeen de mobiliteit sterk heeft teruggedrongen.
- De bebouwing op het platteland is niet toegenomen. Een deel van de in de loop van de tijd vrijgekomen agrarische bedrijfsgebouwen is gesloopt. Een ander deel is herbested: de agrarische functie voert nog wel de hoofdton, maar combinaties met kleinschalige andere functies als zorg, verkoop eigen producten en recreatie zijn mogelijk.
- Grondgebonden kringlooplandbouw en natuur hebben weer een relatie met elkaar, net als ondergrond en landschap.

Steden

- Steden zijn groen-blauw dooraderd voor betere wateropvang en ter voorkoming van hittestress. Landbouw vindt ook direct om de steden plaats. Er is een natuurlijker relatie tussen stad en platteland. Supermarkten verkopen steeds meer lokale producten.
- De stedeling recreëert in de landelijke gebieden rondom de stad. Er zijn overal ommetjes te maken dan wel rondes te fietsen via wandel- en fietspadennetwerken.
- Steden zijn compact en klimaatbestendig gemaakt. Ze zijn goed ontsloten door multimodaal vervoer met een sterke nadruk op openbaar vervoer en langzaam verkeer zoals fiets en e-bike.
- De afstand tussen wonen en werken is sterk teruggedrongen en daar waar mogelijk is er weer menging van woon- en werklocaties, hetgeen de leefbaarheid van beide sterk heeft verbeterd. Mede daardoor is ook de mobiliteitsvraag gereduceerd.

5.1.4 Wat moet er gebeuren?

- Bewustzijnsvergroting bij de Brabander realiseren over het belang van natuur, biodiversiteit, rust, ruimte en voldoende en schoon water voor de toekomst van deze provincie door het laten zien van positieve en inspirerende voorbeelden en het concreter in beeld brengen van de waarde van natuur in alle facetten.

- ☞ Concentratie van verstedelijking, behoud van de hoeveelheid 'open groene ruimte', tegengaan van de versnippering daarvan.
- ☞ Verbinden van natuur en landschap ter bevordering van de biodiversiteit, onder andere door het verder verbinden van natuurgebieden met robuuste 'groene corridors' (EHS, EVZ) om migratie en uitwisseling van soorten mogelijk te maken.
- ☞ Het klimaatbestendig maken van stad en platteland door bij te dragen aan projecten waar groen, water en andere functies op een zodanige manier gecombineerd worden dat op alle vlakken meerwaarde wordt gecreëerd.
- ☞ Meer differentiatie in teelten, rekening houdend met ondergrond en watersysteem, bodem en bodemleven.
- ☞ Zorgvuldig plannen van ruimtelijke functies, zodat kwetsbare waarden beschermd blijven of zich duurzaam kunnen herstellen.
- ☞ Behouden, herstellen en ontwikkelen van ecosystemen.
- ☞ Herstellen van gedegradeerde landschappen.

5.1.5 Wat doet de BMF?

Dit willen we bereiken:

- ☞ **40 verbeterde (omgevings)plannen van overheden**
- ☞ **250 Brabanders betrokken bij provinciale/gemeentelijke beleidsvorming op ruimtelijk gebied**
- ☞ **5 gebieden in Brabant waar het natuurlijk kapitaal is versterkt of toegenomen**
- ☞ **10 keer impact op de politieke besluitvorming rond natuur, landschap, biodiversiteit en water**

En zo gaan we dat doen:

Energieke samenleving

- ☞ Steunen van achterban en andere individuen/groepen met wie we gezamenlijk ons streefbeeld voor een mooi, natuurlijk en biodivers Brabant kunnen realiseren, door inzet van kennis en netwerk.
- ☞ Een bijdrage leveren aan de organisatie van een Brabantbreed maatschappelijk debat over de provinciale omgevingsvisie.
- ☞ Betrekken van burgers bij de realisatie van het Brabants natuurnetwerk.

Projecten

- ☞ Actieve coalitievorming met 'duurzame waterpartners' in Brabant, zoals terreinbeheerders, groene waterschapspartijen en Brabant Water om concrete projecten uit te kunnen voeren.
- ☞ Met terreinbeheerders en achterbangroepen werken aan natuurherstel en natuurverbetering.
- ☞ Aanhaken bij de uitvoeringsagenda Provinciaal Milieu en Water Plan op het gebied van bodem, water, milieukwaliteit bestrijdingsmiddelen, gezondheid en klimaatopgaven stedelijk en landelijk gebied.

Beleidsbeïnvloeding

- ☞ Zorgen voor meer transparantie in het beleid van de waterschappen, onder andere door voor het publiek toegankelijk en inzichtelijk maken van meetgegevens met betrekking tot grondwaterstanden en waterkwaliteit.
- ☞ Terugbrengen van dieraantallen door van het huidige systeem van 'vervuilingsrechten' terug te gaan naar een systeem van dierrechten.
- ☞ Bijdragen aan en adviseren over provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies en omgevingsplannen en het vormen van lokale/regionale coalities rondom deze plannen.
- ☞ Volgen van ruimtelijke plannen van overheden en ze waar mogelijk vooraf (door advies, beïnvloeding) of achteraf (juridisch spoor) bij te sturen.
- ☞ Adviseren over de provinciale implementatie van de Wet Natuurbescherming, met het oog op een goede bescherming van de Brabantse natuur.
- ☞ Uitlokken van jurisprudentie op belangrijke dossiers rond ruimtelijke planning en natuurbescherming.

5.2 Landbouw

5.2.1 Probleem

De Brabantse landbouw is gericht op lineaire groei met een focus op kostprijs en volume vergroting en er bestaat een grote afhankelijkheid van externe inputs als energie, kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Deze intensieve en geïndustrialiseerde manier van voedselproductie heeft grote gevolgen voor het ecoysteem waarbinnen boerenbedrijven opereren. Zo degradeert de bodemvruchtbaarheid in snel tempo en loopt de biodiversiteit in en om landbouwgebieden sterk terug door schadelijke emissies naar lucht, bodem en water. Maar ook voor de sector zelf lijkt dit bedrijfsmodel geen toekomst te hebben, afgemeten aan het aantal bedrijven dat per jaar stopt met hun activiteiten (gemiddeld 10% per jaar).

De landbouwsector is het contact met de consument verloren en burgers in de directe omgeving van grootschalige boerenbedrijven komen steeds vaker in opstand tegen zaken die een negatieve invloed hebben op hun gezondheid en de leefbaarheid zoals fijnstof emissies, zoönosen, groeiende antibiotica resistentie en geurhinder.

5.2.2 Vereisten streefbeeld

- Omvorming van het lineaire, industriële landbouwsysteem, gebaseerd op externe input van kapitaal en goederen, naar een circulair systeem van voedselproductie, gebaseerd op lokale kringlopen binnen de milieugebruiksruimte en het voortbrengend vermogen van de grond (dus zonder externe input).
- De landbouw heeft zich weer verbonden met en staat weer midden in de maatschappij. Landbouw, inclusief veehouderij, kan weer bogen op draagvlak van en directe betrokkenheid bij burgers. Burgers investeren mee in een goede lokale voedselvoorziening.
- Burgers en consumenten dragen niet alleen door hun koopgedrag bij aan de realisatie van een nieuw voedselsysteem, maar ook door hun initiatieven.
- Landbouw draagt weer bij aan en maakt weer onderdeel uit van de regionale economie en de regionale identiteit.
- We gaan van een landbouw- naar een voedselbeleid.
- Als medebeheerder van het buitengebied is de landbouw medeverantwoordelijk voor de functies die dit buitengebied heeft voor de maatschappij. Daarbij kun je denken aan het realiseren van waterbuffering, schoon water, het vastleggen van CO₂, een aantrekkelijke omgeving voor rust en recreatie et cetera.
- Regionale, sociale, economische en ecologische draagkracht zijn bepalend voor de ontwikkelingsruimte van de landbouw. Dat betekent dat de focus voor de ontwikkeling van de landbouw niet op de internationale markt moet liggen, maar lokaal en regionaal.
- Waarden zoals biodiversiteit, landschap en omgevingskwaliteit worden in het bedrijfssysteem meegenomen en in de kostprijs verdisconteerd. De betrokkenheid, aanpak en samenwerking van (keten)partijen levert herkenbare kwaliteitsproducten en betrouwbare leveranciers die (keten)verantwoordelijkheid nemen.

5.2.3 Streefbeeld

Over 50 jaar is de landbouw in Brabant overgegaan op een systeem dat zich het best laat kenmerken als agro-ecologisch. De boer produceert vooral voor de regionale markt op basis van gesloten kringlopen op bedrijfsniveau zonder de input van chemie en fossiele energie. Er is afscheid genomen van het lineaire groeidenken en er is overgegaan op een circulair systeem dat vooral gebaseerd is op ecosysteemdiensten waarin de rol van plant en dier in het systeem met elkaar in evenwicht zijn. Als gevolg daarvan is de kwaliteit van de landbouwproducten weer op het niveau waarop het thuishoort. Daarnaast is er als gevolg van die systeemwijziging een aantrekkelijk landschap en een hoge omgevingskwaliteit ontstaan waarin ook dieren en planten een leefgebied hebben. Boeren hebben gevoel voor de natuur: boer en natuur horen weer bij elkaar. De verbroken verbindingen zijn duurzaam hersteld in zowel het fysieke als sociale domein. Er is niet langer sprake van een landbouwbeleid maar van een voedselbeleid.

5.2.4 Wat moet er gebeuren?

- ☞ Sluiten van kringlopen op bedrijfsniveau en een zo gering mogelijke afhankelijkheid van externe inputs. Inputs die nog wel nodig zijn worden aangevoerd uit Noordwest-Europa.
- ☞ Fors verkleinen van de Nederlandse veestapel, waar de tendens nu gelijk blijven of zelfs groeien is. De veestapel in evenwicht brengen met de mestplaatsingsruimte op de beschikbare cultuurgrond.
- ☞ (Op bedrijfsniveau) grondgebonden maken en houden van de resterende veehouderij, waar de tendens nu nog minder grondgebondenheid is.
- ☞ Dieetverandering naar minder dierlijke voedingsproducten.
- ☞ Plantaardige productie vergaand verduurzamen en afscheid nemen van de input van kunstmest, bestrijdingsmiddelen en GMO.
- ☞ Herstel van de bodemvruchtbaarheid is een absolute voorwaarde.
- ☞ Stimuleren van de consumentenvraag naar duurzaam en lokaal geproduceerd voedsel en de productie ervan.
- ☞ Invoeren van een ander landbouwsysteem, van lineair naar circulair.
- ☞ Herstel van het vertrouwen tussen producent en consument. De consument stemt met zijn bord.

Naast het ook op de korte termijn stimuleren van de benodigde langetermijntransitie, blijft op korte termijn een 'noodremscenario' nodig, bestaande uit:

- ☞ Voorkomen van verdere groei van de veestapel in met name de concentratiegebieden.
- ☞ Geen grootschalige mestverwerking, omdat dit het ontwrichte systeem en de problemen van de veehouderij in stand houdt.
- ☞ Verminderen van de depositie van (ammoniak)stikstof op natuurgebieden.
- ☞ Verbod op gebruik van systemische bestrijdingsmiddelen zoals neonicotinoïden. Sterk terugdringen van andere bestrijdingsmiddelen.
- ☞ Bevorderen van vastleggen van koolstof in de bodem door verhogen van het organische stofgehalte (vruchtvoortbrengend vermogen van de grond).
- ☞ Bevorderen van de (agrarische) biodiversiteit op landbouwgrond en in landbouwgebied.
- ☞ Beïnvloeden van het ruimtelijk- en milieuvergunningsbeleid (van rijk, provincies en gemeenten) voor veehouderijbedrijven, gericht op het verbeteren van het leefklimaat: stank, fijnstof, gezondheid, ruimtelijke kwaliteit en landschap.

5.2.5 Wat doet de BMF?

Dit willen we bereiken:

- ☞ **10.000 mensen bereikt met feiten over de effecten van de industriële landbouw en/of met duurzame alternatieven daarvoor**
- ☞ **250 Brabanders betrokken bij provinciale/gemeentelijke beleidsvorming en/of gebiedsaanpak met betrekking tot de transitie van de landbouw**
- ☞ **120 boeren aangesloten bij het netwerk Goed Boeren**
- ☞ **3 projecten in Brabant gerealiseerd om de landbouw te verduurzamen, waaronder 70 hectare voedselbos**
- ☞ **10 keer impact op de politieke besluitvorming rond landbouw en bodem**

En zo gaan we dat doen:

Energieke samenleving

- ☞ We helpen burgers zich te organiseren rondom de problematiek van de industriële landbouw. Dit moet enerzijds leiden tot vermindering van de overlast en anderzijds tot versterking van de betrokkenheid van burgers bij de ontwikkeling van de landbouw.
- ☞ Boeren die de afgelopen jaren de transitie al hebben ingezet worden in beeld gebracht en ondersteund. Het daarvoor georganiseerde netwerk 'Goed Boeren' wordt verder uitgebouwd. Ook boeren die een vergelijkbare slag willen maken, kunnen rekenen op support van de BMF. Daarnaast zet het netwerk agro-ecologische voorbeeldprojecten op de (politieke) agenda en gebruikt deze om agro-ecologische principes en producten bij een breed publiek onder de aandacht te brengen.
- ☞ De BMF werkt niet alleen samenwerken met partners in de omgeving maar ook in de keten, wat meer een netwerk van handelaren, bewerkers en detaillisten is dan een lineaire keten.
- ☞ De BMF legt hierbij de nadruk op nadruk op verbinden en ontwikkelen.

Projecten

- ☞ Boeren die aan de slag willen met duurzaam bodembeheer worden gekoppeld aan bodembedrijven die al jaren actief zijn op dit terrein (compostbedrijven, bodemleven, niet-kerende grondbewerking et cetera.). Daarmee wordt reclame gemaakt voor een aanpak die normaal het onderspit delft in het commerciële geweld van de industriële landbouw.
- ☞ We realiseren binnen vier jaar 30 hectare voedselbos.
- ☞ We koppelen duurzame bedrijven aan consumenten en burgers, onder andere door het opzetten van, dan wel provinciaal ondersteunen van een fonds waarmee gronden worden aangekocht ten behoeve van jonge ondernemers die aan de slag gaan met nieuwe vormen van agro-ecologische landbouw.
- ☞ We koppelen transitiegerichte landbouwbedrijven aan organisaties (provincie, gemeenten, Brabant Water, waterschappen, AMEV, landgoederen et cetera.) die al dan niet tijdelijk grond in bezit hebben of beheren. Door het (tijdelijk en tegen gunstige voorwaarden) ter beschikking stellen van gronden worden deze bedrijven in de gelegenheid gesteld om een transitie te maken.
- ☞ We organiseren campagnes als stimulans voor systeemverandering in de landbouw. Daarbij proberen we burgers maximaal te betrekken bij vormen van landbouw die voor hen bereikbaar, haalbaar en leuk zijn. Daarbij denken we aan een heel scala aan mogelijkheden, van bomenlandbouw, samentuinen, permacultuur en voedselbossen tot stadslandbouw.

Beleidsbeïnvloeding

- ☞ De BMF spant zich in om agro-ecologie als serieus alternatief voor het huidige landbouwsysteem onder de aandacht te brengen van de relevante beleidsmakers met als doel om beleidsmatig ruimte te creëren voor agro-ecologische verdienmodellen.
- ☞ De BMF zet zich in voor het zo snel mogelijk realiseren van een grondgebonden veehouderij.
- ☞ De BMF werkt aan een regionaal dierstandstill als eerste stap naar een duurzame landbouw.
- ☞ De BMF maakt zich sterk voor verankering van het belang van een gezonde bodem in relevant beleid.

5.3 Energie

5.3.1 Probleem

In het huidige systeem van energievoorziening signaleert de BMF een aantal ontwikkelingen met negatieve gevolgen voor mens en natuur:

- ☞ De mondiale energiesector is grotendeels gebaseerd op verbranding van fossiele energiebronnen en daardoor verantwoordelijk voor zo'n 2/3 van de totale antropogene broeikasgasuitstoot. De resulterende opwarming van de aarde leidt tot steeds ernstigere verstoring van de klimaatsystemen die uiteindelijk het fundament vormen voor de soortenrijkdom op aarde, inclusief de mens. Om een temperatuurstijging van meer dan 1,5°C⁵ (ten opzichte van het pre-industriële niveau) te voorkomen en daarmee het risico op verregaande en onomkeerbare klimaatveranderingen te beperken, is het van groot belang deze emissies in 2050 met ten minste 80-95% (t.o.v. 1990) te hebben teruggedrongen.
- ☞ Ons systeem van energieproductie en -consumptie is inherent onduurzaam:
  - uitputting van de fossiele grondstoffen steenkool, aardolie en aardgas;
  - toenemende onzekerheid over toegang tot de nog beschikbare voorraden door gespannen geopolitieke verhoudingen;
  - toenemende druk op deze voorraden door wereldwijde populatiegroei, energieverspilling en overconsumptie.
- ☞ Schadelijke neveneffecten bij de winning en verbranding van fossiele brandstoffen:
  - beschadiging ecosystemen en natuurgebieden;
  - vervuiling milieu door lekkages en reststoffen;
  - uitbuiting en onteigening van lokale bevolkingen.

---

⁵ Met deze limiet adopteren we de visie van het WWF en een snel groeiend aantal klimaatwetenschappers.

Deze ontwikkelingen zijn zeer problematisch omdat ze in de (nabije) toekomst een ontwrichtende werking zullen hebben op natuur (o.a. biodiversiteit), maatschappij (o.a. veiligheid, volksgezondheid, sociale gelijkheid) en economie (o.a. prijsstijgingen, mitigatie- en adaptatiekosten). Sterker nog, dergelijke negatieve effecten zijn nu en hier, in Nederland, al merkbaar. Denk aan de aardbevingen in Groningen als gevolg van gaswinning, de milieurisico's die gepaard gaan met mogelijke schaliegasboringen op verschillende plaatsen in Brabant, maar ook aan de verwachte stijgingen in energieprijzen en onze toenemende afhankelijkheid van fossiele voorraden uit een onvoorspelbaar Rusland.

5.3.2 Vereisten streefbeeld

Binnen een duurzaam functionerende samenleving, zoals geschetst in hoofdstuk 4, past een duurzame, klimaatneutrale en betrouwbare energievoorziening. Concreet betekent dat, dat een houdbaar energiesysteem aan de volgende vereisten voldoet:

- ☞ De totale energiebehoefte (elektriciteit, warmte, brandstof) wordt volledig gedekt door hernieuwbare energiebronnen, waarbij productie en consumptie in balans zijn met het regeneratief vermogen van de bron.
- ☞ De energiesector – inclusief daarin toegepaste technologie – veroorzaakt geen netto negatieve neveneffecten op (1) de draagkracht van natuurlijke ecosystemen, (2) de gezondheid van mens en andere soorten, en (3) de sociaal-economische mogelijkheden van lokale bevolkingen.
- ☞ De belasting op ruimte en materialen is in balans gebracht met andere menselijke doeleinden, met als gevolg een begrenzing op het maximale energieaanbod. Een beperking van deze belasting is gewaarborgd door:
  - optimaal gebruik van biologische en industriële kringlopen;
  - afstemming van energiebehoefte en –vraag op het beschikbare aanbod.
- ☞ Over deze beschikbare energie is mondiaal gelijk(waardig)e beschikking.
- ☞ Er is een transparante en vrije energiemarkt, toegankelijk voor een verscheidenheid aan spelers op alle niveaus die zowel kunnen leveren als afnemen.
- ☞ Economische groei is losgekoppeld van energieverbruik.

5.3.3 Streefbeeld

In dit streefbeeld schetsen we een mogelijk en wenselijk scenario voor Nederland anno 2050, gebaseerd op de huidige kennis en verwachtingen van wat er technisch mogelijk is. Daarbij richten we ons hoofdzakelijk op verduurzaming van het finale eindverbruik van energie.

Om de klimaatverandering binnen de perken te houden, is in 2050 de CO₂-uitstoot in Europa (en Nederland) met 95% afgenomen. Om dat te realiseren, is het energieverbruik aanzienlijk teruggeschoefd en het gebruik van fossiele grondstoffen voor energieproductie voor minstens 95% uitgefaseerd (gebaseerd op het Ecofys Energy Report 2011). Kernenergie is volledig uitgefaseerd. In plaats daarvan is de energievraag aanzienlijk teruggeschoefd, en wordt maximaal gebruik gemaakt van een mix van technologieën die hernieuwbare bronnen exploiteren, met name: wind, zon, aardwarmte, water en biomassa. Een eventueel fossiel residu wordt zo efficiënt mogelijk ingezet. Concreet heeft dit geleid tot de volgende situatie in 2050:

- ☞ Energiebesparingstechnologie wordt maximaal toegepast (isolatie, warmteterugwinning, efficiënte apparaten, etc.) om de energievraag verder in te dammen. Dit resulteert niet alleen in een gebouwde omgeving die nauwelijks nog warmte verbruikt, ook in de sectoren industrie, landbouw en transport zijn productieprocessen verduurzaamd en wordt restwarmte maximaal hergebruikt.
- ☞ Er is een markt ontstaan van bewuste eindconsumenten die maximaal besparen op hun energieverbruik en duurzame keuzes maken over de herkomst van hun energie – in termen van bron, geografische opweklocatie en eigenaarschap.
- ☞ Opwekkingstechnieken die minimaal beslag leggen op ruimte en materialen en minimaal effect hebben op de natuurlijke omgeving, genieten de voorkeur.
- ☞ Energievraag is waar mogelijk geëlektrificeerd om bovengenoemde belasting verder te beperken, en optimaal aan te sluiten bij de verschijningsvorm van de meeste duurzame energiebronnen.
- ☞ Duurzame biobrandstoffen worden alleen aangewend waar elektriciteit of een andere duurzame energiedrager geen uitkomst biedt. Voor het overige (elektriciteit en warmte) wordt biomassa minimaal ingezet, om voorrang te bieden aan respectievelijk voedselvoorziening en andere

menselijke toepassingen die energetisch efficiënter zijn – dit alles binnen de kaders van natuurlijke ecosystemen, kringlopen en beschikbare gronden.

- ☛ Nederland wekt het grootste deel van de benodigde warmte en elektriciteit zelf op en wisselt daarnaast stroom uit via een sterk geïntegreerd Europees elektriciteitsnet. Biomassa wordt ten dele geïmporteerd, maar daarbij getoetst op strenge duurzaamheidscriteria.

Dit systeem van energievoorziening wordt gefaciliteerd door de volgende condities en ontwikkelingen:

- ☛ Een infrastructuur van intelligente netten en opslagtechnieken faciliteert grillige en bilaterale energiestromen en vereffent onbalans tussen vraag en aanbod.
- ☛ Overheidsbeleid:
  - hanteert strikte normen bij de ruimtelijke inpassing van energietechnologieën, ten behoeve van de integriteit van natuurlijk kapitaal;
  - brengt onduurzame impact van energietechnologie sterk in rekening;
  - maakt het elektriciteitsnet toegankelijk voor onconventionele, decentrale energiestromen;
  - ziet toe op het betrouwbaar en efficiënt functioneren van publieke energie-infrastructuur.
- ☛ Elektriciteitsmarkt draait uitsluitend op duurzame energie en huisvest zowel grote (inter)nationale energieproducenten als energieaanbieders op regionale, lokale of zelfs individuele schaal. De intrede van slimmere, poreuze energienetten heeft burgers in staat gesteld om meer zeggenschap uit te oefenen over de eigen energievoorziening, en om dit eventueel zelf vorm te geven aan de hand van individuele of collectieve behoeften (denk aan sociale cohesie en onafhankelijkheid). Middels de komst van deze 'prosumenten' en de vele andere (relatief) kleinschalige initiatieven is bovendien de macht van de traditionele grote energiebedrijven afgevlakt.
- ☛ Aanbieders van energie:
  - bestaan op alle niveaus van de energievoorziening;
  - bieden naast apparaten steeds vaker elektrische functies/diensten aan;
  - werken onderling samen om gebruikte materialen te recyclen;
  - verzinnen slimme (ICT) oplossingen om verspilling te voorkomen.
- ☛ In de maatschappij heeft energie niet langer de publieke status van 'goedkoop en vanzelfsprekend': het is nu (meer) begrensd en daarmee zeer waardevol. Duurzame energie is de nieuwe standaard en de opbrengsten uit de decentrale organisatie ervan maken lokale gemeenschappen onafhankelijk, leefbaar en weerbaar.
- ☛ Tot slot is er een kennissysteem opgebouwd waarin de rol en significantie van duurzame energie in de samenleving aandacht krijgt op alle niveaus van educatie. Ook worden de milieueffecten in de levensloop van energietechnologie wetenschappelijk in kaart gebracht.

5.3.4 Wat moet er gebeuren?

Medio 2015 staat de Nederlandse energiesector er niet al te best voor. Van het totale eindverbruik is slechts 4,5% hernieuwbare energie; het overgrote deel is bio-energie via bijstook van biomassa en afvalverbranding. Volgens recente ramingen in de Nationale Energieverkenning 2015 is Nederland met het huidige beleid niet op koers om de niet al te ambitieuze doelstellingen in het nationale Energie Akkoord t.a.v. energiebesparingen en hernieuwbare energie in 2020 te behalen. Tegelijkertijd bewijst de recente 'Klimaatzaak' van Urgenda tegen de staat dat laatstgenoemde vanuit zijn zorgplicht een stringenter klimaatbeleid zal moeten voeren: de uitstoot van broeikasgas moet in 2020 met ten minste 25% zijn verminderd. Hiervoor zijn de plannen uit het Energie Akkoord (14% hernieuwbare energie in 2020 en 100PJ energiebesparing in het finale eindverbruik) ontoereikend. Daarom zet de BMF in op een aandeel van 20% duurzame energie in 2020 en zeker 150PJ extra besparing. Daarbij gaan we er van uit dat de provincie Noord-Brabant hier een eerlijk aandeel in heeft. Om in Nederland enerzijds aan naderende verplichtingen te voldoen en anderzijds de volledige transitie op tijd in te zetten, zijn de volgende 4 doelstellingen cruciaal.

Versneld terugdringen van energieverbruik en -vraag

- ☛ *Energie-efficiëntie.* Zeker zolang veel duurzame technologie nog niet marktrijp is, zijn grondige besparingen cruciaal. Laten we transport buiten beschouwing, dan zijn in Brabant de sectoren industrie (36%), huishoudens (20%), diensten (14%) en landbouw (8%) de grootste verbruikers. Belangrijke uitdagingen zitten dus in het energieneutraal maken van de gebouwde omgeving door renovaties; de energie-efficiëntie van industrie en landbouw; en het slim koppelen van energievraag en overschotten in deze sectoren (denk bijvoorbeeld aan warmtenetten).

Daarnaast moet er een constructieve dialoog op gang komen over de mate van consumptie en productie (bijvoorbeeld t.a.v. vlees) en efficiënt goederengebruik.

- ☞ **Energieconsumptie.** Eindconsumenten anno 2015 hebben een anonieme relatie met energie en kiezen meestal nog voor een leverancier vanuit puur economische overwegingen. De uitdaging hier is om consumenten meer bewust te maken en te doen overstappen op groene energie. Dat vereist een sterkere koppeling van klimaatproblematiek met keuzes van consumenten in hun energieprofiel. Daarnaast moeten de energie- en CO₂-afdruk van consumptiegoederen inzichtelijker worden.

Versneld terugdringen van CO₂-uitstoot door introductie van duurzaam energieaanbod

Het aandeel hernieuwbare energie in Brabant is zo'n 7-9% en groeit traag, maar de provincie huisvest ook twee kolencentrales en de plannen om te experimenteren met schaliegas zijn nog niet geheel van de baan. Ook landelijk wordt er nog veel geïnvesteerd in de exploitatie van nieuwe fossiele bronnen. Dit moet anders: beleid moet zich baseren op een duidelijke langetermijnvisie voor de energiemix waarin de inzet van hernieuwbare energie grondig doordacht is. En op korte termijn is het van belang dat duurzame technologieën die nu al marktrijp zijn, zo goed mogelijk worden benut. Concreet betekent dit:

- ☞ Er komen geen centrales meer bij die gebruik maken van fossiele energie; sterker nog, de nu operationele kolencentrales in Brabant worden op korte termijn gesloten en wordt een duurzame oplossing (o.a. geothermie) gezocht voor de warmtevraag die op dit moment door deze centrales wordt ingevuld.
- ☞ We gaan veel zonne- en windenergie produceren om tot de beoogde 20% te komen. De warmtevraag in de provincie wordt verduurzaamd door naast de genoemde besparingen slim gebruik te maken van een mix van bodemwarmtesystemen, zonneboilers en open warmtenetten, afhankelijk van lokale omstandigheden. Biomassa wordt daar ingezet waar het duurzaam en energie-efficiënt kan en geen andere toepassingen in de weg zit.
- ☞ Een degelijk ondersteuningsbeleid moet ervoor zorgen dat duurzame energie marktconform wordt, waardoor fossiele energie geleidelijk verdwijnt.
- ☞ De sterk geconcentreerde energiemarkt moet plaatsmaken voor een grotere diversiteit in duurzame aanbieders die d.m.v. eerlijke concurrentie scherp geprijsde energieproducten leveren.
- ☞ Ook zijn er constructieve discussies nodig in Brabant over een sterk veranderend aanzicht van het energielandschap als gevolg van de ruimtelijke inpassing van verscheidene duurzame en decentrale energietechnologieën. Dit met als doel dat Brabant niet alleen snel toewerkt naar een duurzame energievoorziening, maar dat het ook mooi en leefbaar blijft voor de bewoners.

Voorwaarden scheppen voor verandering (instituties)

Het voorbereiden en egaliseren van het speelveld voor duurzame energiebronnen t.o.v. fossiel, en decentrale spelers t.o.v. de gevestigde orde, is essentieel voor de energietransitie. Tot nu toe is beleid hierin wispelturig en weinig ambitieus geweest, wat leidt tot terughoudendheid onder mogelijke investeerders en vernieuwers. De Nederlandse overheid investeert structureel meer geld in fossiele energie dan in hernieuwbaar (Ecofys/CE Delft 2010; IMF 2015) en houdt ten onrechte vast aan een energiebelasting van 12 cent óók voor duurzame energie, waar deze belasting van origine ingesteld was als vervuilersbelasting. Juist nu zijn er een aantal stevige bijdragen nodig uit overheidswege:

- ☞ Investeren in publieke infrastructuur: verstevigen van netcapaciteit; stimuleren van onderzoek naar energieopslag; pilots met lokale netten die sterk fluctuerende en bilaterale energiestromen aankunnen; toepassing van slimme meters zodanig dat ze energiebesparingen opleveren. Hiermee bereiden we onze energienetten voor op de sterke toename van duurzame, aanbodgedreven elektriciteit.
- ☞ Stimuleren van onderzoek naar en constructieve discussie over de mogelijkheden voor een verstandig beleid op bio-energie in Nederland. Dat betekent: onderzoek hoe we optimaal gebruik kunnen maken van beschikbare ruimte en resulterende biomassa, via welke kanalen we biomassa duurzaam en efficiënt uit het buitenland kunnen importeren, en hoe we het gebruik zo kunnen vormgeven dat biomassa zo hoogwaardig mogelijk wordt ingezet.
- ☞ Scheppen van een zeker en stabiel investeringsklimaat voor (door)ontwikkeling van duurzame energietechnologie (o.a. tweede en derde generatie biobrandstoffen), bijvoorbeeld middels goedkope lening en overheid-gestuurde cofinanciering. En bieden van prikkels voor implementatie, bijvoorbeeld subsidies en fiscale voordelen voor lokale burgerinitiatieven.
- ☞ Vormgeven van stabiele wet- en regelgeving die directe uitwisseling van opgewekte energie tussen particulieren mogelijk maakt.

- ☞ Toewerken naar een eerlijkere verdeling van energiekosten: internaliseren van externe (milieu)kosten en een hervormd belastingsysteem dat grootverbruikers en vervuilers zwaarder belast. Dit zal onder meer resulteren in een 'level playing field' voor duurzame energie t.o.v. fossiel, en een snellere invoering van energiebesparingsmaatregelen.
- ☞ Bieden van belastingprikkels in de private sector ter bevordering van 'best practices'.

Natuurlijk zijn er naast overheden ook andere spelers in het energiesysteem die gezamenlijk het initiatief kunnen nemen om nieuwe spelregels af te spreken of het spel te verleggen. Zo zijn er industrieterreinen als Moerdijk met alle competenties om een belangrijke spil te worden in de uitontwikkeling en productie van biobrandstoffen voor grootschalig transport en zware industrie. Ook scholen in het basis- en voortgezet onderwijs hebben in hun lesprogramma's de ruimte om aandacht te besteden aan duurzaam consumeren – en daarmee gewenste gedragsveranderingen teweeg te brengen.

Collectief momentum en samenhang aanbrengen in verduurzamings- en vernieuwingsbeweging

Hoewel her en der lokale burgerinitiatieven worden opgericht (nu 43 energie-initiatieven in Brabant) en verscheidene koplopers onder bedrijven en gemeenten zich storten op duurzame energie, blijven belangen vaak hangen op lokaal niveau en ontbreekt er een breed gedragen langetermijnvisie.

Het is daarom van groot belang om deze inspanningen samen te ballen tot een krachtig tegengeluid dat in staat is de nationale fixatie op fossiele energie de kop in te drukken. Hiervoor moet gebeuren:

- ☞ Verbinden van koplopers onder gemeenten, ondernemers, burgers, etc., om zodoende de transitie meer gezicht te geven.
- ☞ Vergroting van aandeel decentraal opgewekte energie (individueel of collectief), waarmee druk wordt uitgeoefend op achterhaalde instituties in infrastructuur, beleid en gevestigde orde.
- ☞ Doorontwikkeling business modellen waarin consumenten directer gekoppeld worden aan duurzame producenten of mede-eigenaar worden van productiefaciliteiten.

5.3.5 Wat doet de BMF?

In de Brabantse samenleving zien we een grote ondernemingsdrift rond energie, maar ook een groeiende informatiekloof tussen lokale initiatieven en provinciale/landelijke kennis- en beleidsontwikkeling. Daardoor liggen versnippering, verwarring en uiteindelijk frustratie op de loer, met het risico de verduurzamingsbeweging te remmen. Waar andere betrokken (maatschappelijke) organisaties in de energietransitie waarde leveren door specifieke kennis te genereren, actiecampagnes te voeren of belangen van bepaalde partijen te vertolken, kan de BMF zich hier onderscheiden als onafhankelijke netwerkorganisatie. Door intensiever contact te zoeken met vernieuwingsgezinde spelers en groepen, creëren we een beter overzicht van belangen, behoeften en belemmeringen. Vervolgens kunnen we slim gebruik maken van deze bestaande en nieuwe netwerken, door in een intermediaire rol individuele/lokale projecten strategisch te koppelen aan lange-termijn systeemveranderingen.

In de komende jaren willen we ons nadrukkelijker gaan toeleggen op het leggen van verbindingen tussen vernieuwingsgezinde spelers en geluiden in het energiesysteem. Daarmee kunnen we de informatie en het momentum verzamelen, die tezamen essentieel zijn om onze rol als tolk, pleitbezorger en aanjager van een duurzaam Brabant goed te kunnen invullen. Hiervoor zoeken we o.a. aansluiting bij het Brabants Energieakkoord, waar de BMF één van de initiatiefnemers van is, de Provinciale Energie uitvoeringsagenda, de Brabantse Stroomversnelling en de regionale deal 'nul op de meter' van Hart van Brabant.

Dit willen we bereiken:

- ☞ **10.000 Brabanders bereikt met informatie over duurzame energie**
- ☞ **5.000 bewoners en 50 bedrijven geholpen met energiebesparing**
- ☞ **1 project op het gebied van energie neutrale woningen**
- ☞ **1 project gerealiseerd op het gebied van duurzame energieopwekking**
- ☞ **10 keer impact op de politieke besluitvorming rond energie**

En zo gaan we dat doen:

Energieke samenleving

- ☞ In de Brabantse samenleving bestaan en ontstaan talloze zelfsturende lokale netwerken gestoeld op bepaalde energiebelangen: actiecomités, burgerbewegingen en allerlei allianties tussen burgers, overheden en bedrijfsleven. Het is belangrijk deze 'energie' – danwel vanuit weerstand tegen onduurzame plannen (schaliegas in Boxtel), danwel vanuit een behoefte om zelf te vergroenen of besparen (energiecoöperaties) – zo goed mogelijk in stelling te brengen in onze ambitie de energietransitie te versnellen. Dit werkt twee kanten op: LEI's voorzien ons van waardevolle input voor debatten op bestuurlijk en politiek niveau – bijvoorbeeld in de vorm van concrete barrières en lokale behoeften – en de BMF verzamelt informatie over nationale en vooral provinciale ontwikkelingen in de energiesector om lokale initiatieven op de hoogte te houden.
- ☞ Daar waar belangen van energie initiatieven samen (kunnen) komen met belangen van andere lokale burger groepen wil de BMF nieuwe allianties bevorderen.
- ☞ Een effectieve manier om dergelijke spontane netwerken van waardevolle input te voorzien en meer algemeen om aandacht te generen in de Brabantse samenleving voor energievraagstukken, is door het optuigen van een publieke arena waar mensen kunnen samenkomen om gezamenlijk energievraagstukken te duiden, draagvlak te creëren voor de transitie en enthousiast te worden om zelf een positieve bijdrage te leveren.

Projecten

- ☞ Zoeken naar nieuwe allianties tussen gemeenten, ondernemingen, burgers en onderzoek. Denk hierbij aan gevestigde orde die vernieuwing zoekt, gemeenten die willen verduurzamen en onderzoeksinstituten die proeftuinen zoeken voor toegepast wetenschappelijk onderzoek.
- ☞ Ook gaan we op zoek naar creatieve input buiten het maatschappelijke speelveld. Bijvoorbeeld kunstenaars met een ruimdenkende blik die in staat zijn op vernieuwende manieren de urgentie van energievraagstukken in beeld te brengen en innovatieve oplossingen aan te dragen.

Beleidsbeïnvloeding

Die voeling met een energieke en gemotiveerde samenleving vormt een belangrijke voorwaarde voor onze inbreng op bestuurlijk/ambtelijk niveau. Op deze manier scheppen we een eerlijk beeld van lokale verwachtingen van energietechnologie en draagvlak voor de energietransitie. Niet alleen pleiten we op beleidsniveau voor daadkrachtig ondersteuningsbeleid vanuit een integrale visie op de benodigde omslag naar duurzame energie, we streven ook naar een participatieve democratie waarin lokale ideeën en zorgen nadrukkelijk worden meegewogen in beleidsprocessen. Het idee hierbij is dat de animo voor een transitie naar duurzame energie op zijn krachtigst is waar deze tegelijk ook een oplossing biedt voor andere maatschappelijke kwesties. De beoogde beleidsbeïnvloeding komt in een aantal smaken:

- ☞ Uitspreken voor kaders die duurzaam handelen bemoedigen.
  - Beplemen van langetermijnvisies en samenhangende plannen voor de toekomstige energievoorziening in de provincie.
  - Zowel nationaal als provinciaal pleiten voor een egaal speelveld voor duurzame energie.
  - Barrières voor de burgerbeweging van lokale energie-initiatieven zichtbaar maken.
  - Actief meedenken over beschikbare ruimte voor duurzame energietechnologie in bestemmingsplannen en ruimtelijke regelgeving op provincieniveau.
  - Overheden aanspreken op samenbindende, betrouwbare, rechtvaardige en controlerende (handhavende) rol.
- ☞ Inbreng in regionale (ruimtelijke) planvorming.
  - Inbreng in provinciale en regionale energievisies (bijvoorbeeld Energievisie Moerdijk) Door deze kennis in beleidsoverleg in te zetten, kan de BMF optreden als vertaler en verbinder met de maatschappelijke omgeving en mogelijke knelpunten op voorhand blootleggen en daarmee een bijdrage leveren aan breed gedragen plannen.
  - Veel Brabantse gemeenten hebben inmiddels ambitieuze doelstellingen vastgelegd omtrent de verduurzaming van hun energiebalans. Het zijn daarmee belangrijke partners in de energietransitie, die we zoveel mogelijk willen ondersteunen in de ontwikkeling van hun gemeentelijke transitiepaden.
- ☞ Weerstand bieden tegen niet-duurzame plannen.
  - We vertegenwoordigen burgerbelangen en spreken ons uit tegen de uitrol van achterhaalde fossiele technieken.

- Duurzaamheid van aangedragen 'oplossingen' onder de loep leggen en in twijfel trekken waar nodig. Voorbeelden zijn afvalverbranding en bodemenergiesystemen met aanmerkelijke milieurisico's.

5.4 Mobiliteit

5.4.1 Probleem

Het mobiliteitssysteem (een geheel van allerlei voorzieningen die in een wisselwerking met elkaar staan) moet voorzien in de verplaatsingsbehoeften van groepen en individuen. Het bijsturen van zo'n systeem is per definitie complex door de uiteenlopende eisen en interacties. Een korte toelichting.

Als we vanwege natuur, leefmilieu, landschap en duurzaamheid willen bijsturen moeten we rekening houden met (1) de dynamiek binnen het systeem, (2) de betekenis van het systeem voor de samenleving (verkeer en vervoer bieden) en de gevolgen en effecten van het verkeer en vervoer op de samenleving en (3) de gevolgen en effecten van verkeer en vervoer op het mondiale fysische systeem. De kunst is met bijsturing winst op meerdere niveaus te boeken.

- (1) Als we willen bijsturen lopen we allereerst aan tegen spanningen binnen het systeem. De voorzieningen zijn deels complementair en deels verdringen ze elkaar (bijvoorbeeld: ruimtegebruik voor fiets vs OV vs auto; of goedkoop ov → minder fietsverplaatsingen; wordt een file opgelost → toename autoverkeer, langere ritten → nieuwe files).
- (2) We kunnen ook proberen bij te sturen op de mobiliteitsvraag vanuit de samenleving (bijvoorbeeld door ruimtelijk of fiscaal beleid of op organisatorische aspecten zoals werktijden of distributievoorzieningen) en het terugdringen van directe en indirecte negatieve gevolgen en effecten op de regionale en lokale samenleving en het leefmilieu (bijvoorbeeld: luchtverontreiniging, geluidhinder, verkeersslachtoffers, barrièrewerking, schade aan flora en fauna). Aanpassingen in het belang van duurzaamheid en natuur en landschap botsen meestal met gevestigde belangen.
- (3) Daarnaast zijn er negatieve effecten op mondiaal niveau als gevolg van het grootschalige gebruik van fossiele brandstoffen en de grote emissies van broeikasgassen.

Wie werkt aan verduurzaming van onderdelen van het mobiliteitssysteem moet zich steeds rekenschap geven van de impact op elk van deze niveaus. De BMF ziet dit als een lastige, maar interessante uitdaging. Hieronder eerst een korte opsomming van de problemen met het mobiliteitssysteem vanuit het perspectief natuur, landschap, leefmilieu en duurzaamheid. Daarna komt aan de orde welke kant we op willen en wat we daar aan kunnen bijdragen in de komende jaren.

- ✎ Energie, klimaat, luchtverontreiniging. Mobiliteit is een grootgebruiker van schaarse fossiele energie en levert een grote bijdrage aan opbouw van concentratie broeikasgas in de atmosfeer en aan regionale/lokale luchtverontreiniging.
- ✎ Andere negatieve effecten van de manier waarop we ons verkeers- en vervoerssysteem hebben ingericht:
  - Ruimtelijke verdringing. Groot beslag op fysieke ruimte, sterke concurrentie met andere ruimte vragende functies.
  - Veel gezondheidsschade en verkeersslachtoffers.
  - Auto-afhankelijke samenleving: lokaal, regionaal en mondiaal is de samenleving volledig afhankelijk geraakt van gemotoriseerde vervoerssystemen met bijbehorende infrastructuur en toeleverende industrieën ('locked in' situatie).
  - Verdringing collectief vervoer: ons verkeers- en vervoerssysteem is in toenemende mate geënt/toegesneden op individuele verplaatsingen, ten koste van de bestaansvoorwaarden van collectief vervoer.
  - Schade aan en aantasting van de kwaliteit van de leefomgeving van mens, plant en dier.
- ✎ Externe kosten zijn niet opgenomen in de prijs van mobiliteit die de gebruikers betalen.
- ✎ Substantieel deel belastinginkomsten afkomstig van automobilititeit.

5.4.2 Vereisten streefbeeld

- ☞ We streven naar een betrouwbaar, veilig, comfortabel, vlot en schoon geheel ('systeem') van transportvoorzieningen, dat betaalbaar is voor iedereen.
- ☞ In stedelijke agglomeraties een 'daily urban system' gebaseerd op de combinatie van *nabijheidsbeleid* en *duurzaamheidsbeleid*. Dit betekent onder meer:
  - voorkomen van gemotoriseerde verplaatsingen;
  - optimaal gebruiken van de meest milieuvriendelijke vervoermiddelen (lopen, fietsen, OV, elektrische vervoermiddelen);
  - voorkomen (c.q. beperken) van verplaatsingen op verbindingen en locaties die de infrastructuur, vervoer- en parkeervoorzieningen overbelasten.
- ☞ Daarmee beogen we bij te dragen aan:
  - een gezonde en aantrekkelijke stedelijke omgeving;
  - een gezond en rustig woon- en werkklimaat buiten de steden;
  - een zo efficiënt mogelijke inrichting van goederenvervoer en distributiesystemen.
- ☞ Overheersend '*fossiel vrij*' vervoer, aangedreven door energie uit hernieuwbare bronnen (zon, wind, menselijke spierkracht). Naar verwachting zullen elektrische voertuigen op grote schaal in het hele verkeers- en vervoerssysteem ingang vinden. Dat is zeer wenselijk omdat het gebruik van fossiele brandstoffen daarmee tot een minimum wordt beperkt. Dit betekent wel dat de stroom voor deze voertuigen op een duurzame wijze moet worden opgewekt (m.a.w. fossiel vrij).
- ☞ Geen afhankelijkheid meer van het autosysteem.
- ☞ Continentaal vliegverkeer door beschikbaarheid duurzame alternatieve vervoermiddelen en -diensten.
- ☞ Op drukke verbindingen is comfortabel, vlot en betaalbaar collectief/openbaar vervoer beschikbaar, met gedifferentieerd pakket voor- en natransport-voorzieningen.
- ☞ Alle externe kosten zijn opgenomen in de prijs van mobiliteit. Gebruikers betalen de eerlijke prijs.
- ☞ Het belastingsysteem bevordert beperking van milieubelastende mobiliteitsbehoefte en gebruik milieubelastende vervoermiddelen.

5.4.3 Streefbeeld

Onderzoekers zien het einde naderen van de groei van automobilititeit in hoog geïndustrialiseerde landen. Naar verwachting zal luchtvaart wereldwijd nog fors toenemen.

Voor de gecombineerde opgave 'verbetering van de bereikbaarheid en leefbaarheid binnen en rond stedelijke netwerken' vraagt om een stevige aanpassing van het verkeers- en vervoerssysteem.

- ☞ De BMF vindt (mede daarom) dat verdere grootschalige uitbouw van autonetwerk niet meer aan de orde is. Fysieke uitbreiding van het *landelijke hoofdwegennet* is wat ons betreft niet meer aan de orde, wel is het zinvol om door bijvoorbeeld aanbod van alternatieven (OV), verandering van werktijden, tijdvensters voor vrachtverkeer, ITS toepassingen etc. de benutting van het wegennet te optimaliseren.
- ☞ De verwachte forse groei van *vliegverkeer- en luchthavenontwikkeling* wordt over het algemeen nog wel als nastrevenswaardig gezien door overheden en bedrijfsleven; de BMF vindt toename van luchtvaart zeer onwenselijk vanwege de grote hoeveelheid fossiele energie die dat kost en de milieubelasting (regionaal en lokaal: luchtverontreiniging en geluidhinder) die met luchtvaart gepaard gaat. Op continentaal schaalniveau moeten andere, meer duurzame vormen van lange afstandstransport voorzien in comfortabele, vlotte verbindingen.
- ☞ Het transformeren van het verkeers- en vervoerssysteem in stedelijke agglomeraties naar een *duurzaam en efficiënt 'daily urban system'*. Niet volstaan kan worden met technische ingrepen. We onderscheiden vaak drie sporen om deze uitdaging tegemoet te treden: beperken van verplaatsingsbehoefte en afstand; milieuvriendelijkste alternatieven gebruiken; auto's vrachtauto's, bussen, schepen, vliegtuigen met de schoonste/stilste typen motoren en overige technologie gebruiken.
- ☞ *Fiscale en financiële prikkels* (die nu onduurzame keuzes in en vormen van mobiliteit uitlokken) moeten ten gunste van het verminderen van onduurzame mobiliteit en ten gunste van milieuvriendelijke mobiliteit worden ingezet.

We kunnen de voorgaande uitgangspunten en sporen vertalen in een aantal concrete opgaven. We noemen er een aantal:

- ☞ Voorkomen dat netwerk auto-infrastructuur en luchthavencapaciteit verder wordt uitgebreid.

- ☞ Vormgeving en inrichting van het daily urban system op basis van (1) verduurzaming van onze mobiliteit, (2) een aantrekkelijke, gezonde leefomgeving, (3) nabijheid van functies, (4) daarbij passende uitbouw en kwaliteitsverhoging van individueel en collectief personenvervoer, (5) efficiënt en milieuvriendelijk goederenvervoer en distributiesystemen, (6) implementatie van gebruiksvriendelijke online overlegsysteem (video-conferencing).
- ☞ Invoering nieuwe distributiesystemen in stedelijk gebied.
- ☞ Uitbouw en kwaliteitsverhoging interregionaal en Europees netwerk van milieuvriendelijke vervoersalternatieven voor luchtvaart.
- ☞ Eerlijke prijs voor mobiliteit (externe kosten opnemen in prijs van verkeer en vervoer) en financiële prikkels die verduurzaming van mobiliteit / verplaatsingsgedrag bevorderen.
- ☞ Toereikende voorzieningen en vermogens om het stedelijke mobiliteitssysteem van duurzame stroom te voorzien.

De duurzaamheidsopgave voor mobiliteit in de hoog geïndustrialiseerde landen betreft het vergaand verminderen van:

- ☞ het gebruik van niet-hernieuwbare brandstoffen en de daarmee gepaard gaande emissies;
- ☞ het gebruik van schaarse grondstoffen en materialen (met name door terugwinning daarvan);
- ☞ de negatieve impact op het leefmilieu van flora en fauna (vernietiging, aantasting en verstoring leefgebieden) en van de mens (de negatieve gezondheidseffecten van gemotoriseerde mobiliteit met name vanwege luchtverontreiniging en ongevallen).

5.4.4 Wat moet er gebeuren?

- ☞ Het verontrust de BMF dat op elk niveau (regionaal, nationaal, Europees en mondiaal) een adequate aanpak ontbreekt om de broeikasgasemissies van vliegverkeer sterk te beperken. De BMF blijft op zoek naar coalities die helpen deze ontwikkeling ten goede te keren.
- ☞ Geen verbreding van wegen en aanleg van nieuwe wegen voor auto- en vrachtverkeer, juist wel: benutting van ICT/smart mobility om veiligheid en doorstroming te verhogen.
- ☞ Strengere eisen voor emissies en geluidsproductie weg-, spoor- en vliegverkeer.
- ☞ Robuust provinciaal en regionaal pakket voor opheffen barrières tussen en verstoring van natuurgebieden.
- ☞ 'Duurzaamheidsopgave', 'nabijheidsbeleid', 'schaalsprong fiets', aantrekkelijke stedelijke wandelroutes en 'schaalsprong OV', C-ITS, smart mobility, living labs, video-conferencing centrale elementen in mobiliteits-, ruimtelijk beleid voor het daily urban system in stedelijke agglomeraties. Ruimtelijke ontwikkeling afgestemd op duurzame mobiliteitssystemen.
- ☞ Geen medewerking aan verdere groei van vliegverkeer met sociaal-recreatief motief en terugdringen van slaapverstoring door vliegverkeer.
- ☞ Proactieve netwerken vormen van maatschappelijke organisaties en burgers voor verduurzaming mobiliteit in stedelijke en landelijke gebieden.
- ☞ Living labs voor implementaties van allerlei vormen van smart mobility en coöperatieve intelligente transportsystemen (C-ITS) (voor hoofdwegen en in daily urban system).
- ☞ Substitutie van internationaal goederenvervoer van weg naar water en spoor faciliteren en stimuleren als dat navenante verduurzaming van transport en verbetering van leefomgevingskwaliteit oplevert.
- ☞ Voorkomen dat nieuwe doorsnijdingen van waardevolle natuur, landschap en stedelijke leefmilieus ontstaan. Bestaande doorsnijdingen met grote negatieve gevolgen/effecten wegnemen.

5.4.5 Wat doet de BMF?

Ons doel is waar mogelijk bij te dragen aan verduurzaming van mobiliteit (verkeer en vervoer) van personen en goederen en aan het tegengaan en overwinnen van negatieve impact van gemotoriseerde mobiliteit. Verminderen van de verplaatsingsbehoefte maakt hier ook onderdeel van uit. We sluiten zoveel mogelijk aan op regionale en lokale ontwikkelingen, problemen, trends, ambities kansen en planvorming.

Onze aanpak is vaak gericht op het opbouwen/versterken/verbreden van lokale en regionale (en zo nodig landelijke) netwerken, coalities en initiatieven om daarmee de duurzame ontwikkelingsrichting te versterken.

Dit willen we bereiken:

- 👉 **10.000 Brabanders bereikt over duurzame mobiliteitsmogelijkheden**
- 👉 **250 Brabanders betrokken bij provinciale/gemeentelijke beleidsvorming op het gebied van mobiliteit**
- 👉 **1 project op het gebied van voertuigen elektrisch aangedreven in plaats van met een verbrandingsmotor**
- 👉 **10 keer impact op de politieke besluitvorming rond mobiliteit**

En zo gaan we dat doen:

Energieke samenleving

- 👉 Mobiliseren en bundelen van energie in de samenleving om onze mobiliteit te verduurzamen, bijdragen aan het ontwikkelen en realiseren van daarop gerichte beleidsontwikkeling en implementaties.

Projecten

- 👉 Stedelijke agglomeraties: voorstellen voor het verduurzamen van mobiliteit in het daily urban system.
- 👉 Provincie/rijk: voorstellen voor brede en grootschalige implementatie van smart mobility/ C-ITS, inclusief living labs
- 👉 Voorstellen voor verbetering van internationaal treinverkeer.
- 👉 Stimuleren schaa sprong fiets en schaa sprong in openbaar vervoer.

Beleidsbeïnvloeding

- 👉 Pleidooi tegen groei goedkoop vakantievliegverkeer en de overlast daarvan.
- 👉 Bepleiten elektrificatie projecten en uitbouw duurzame stroomvoorziening voor vervoermiddelen.
- 👉 Voorkomen, beperken en verminderen van doorsnijdingen en aantastingen van waardevolle natuur, landschap en stedelijke leefmilieus.

Bijlage 1 Meerjarenbegroting Beleidsplan 2016-2020

BATEN	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Baten uit fondsenwerving						
Contributies	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.500	€ 4.500	€ 5.000	€ 5.000
Donaties	3.000	4.000	4.500	5.000	5.500	6.000
Totaal	€ 7.000	€ 8.000	€ 9.000	€ 9.500	€ 10.500	€ 11.000
Baten uit acties derden						
<u>Stichting De Natuur en Milieufederaties</u>						
Vrij besteedbare gelden	€ 118.000	€ 118.000	€ 118.000	€ 118.000	€ 118.000	€ 118.000
Projectbijdragen	6.400	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Totaal	€ 124.400	€ 128.000	€ 128.000	€ 128.000	€ 128.000	€ 128.000
Subsidies overheden						
Reguliere Subsidie Provincie	€ 447.515	€ 444.699	€ 444.726	€ 444.750	€ 444.777	€ 444.805
Subsidies overige projecten Provincie	213.133	237.343	165.000	140.000	140.000	140.000
Subsidies projecten overige overheden	23.333	77.457	80.000	80.000	80.000	80.000
Totaal	€ 683.981	€ 759.499	€ 689.726	€ 664.750	€ 664.777	€ 664.805
Overige projectbijdragen						
Bijdrage TBO's	€ 68.513	€ 69.335	€ 70.028	€ 70.729	€ 71.436	€ 72.150
Overige projectbijdragen	77.133	81.617	82.000	82.000	97.000	112.000
Totaal	€ 145.646	€ 150.952	€ 152.028	€ 152.729	€ 168.436	€ 184.150
Overige baten en lasten.						
Overige opbrengsten	€ 11.000	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Totaal	€ 11.000	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Totale baten	€ 972.027	€ 1.046.451	€ 978.754	€ 954.979	€ 971.713	€ 987.955

LASTEN	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Personeelskosten	€ 818.807	717.700	720.000	734.400	749.088	764.070
Huisvestingskosten	29.000	30.500	31.000	31.500	32.000	32.500
Bureaunkosten	45.700	46.600	47.000	47.500	48.000	48.500
Organisatiekosten	38.750	59.250	60.000	60.500	61.000	61.500
Afschrijvingskosten	10.400	11.000	11.000	11.000	11.000	11.000
Financieringskosten	750	750	750	750	750	750
Overige kosten	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Directe projectkosten	22.000	174.032	100.000	60.000	60.000	60.000
Totale lasten	€ 970.407	€ 1.044.832	€ 974.750	€ 950.650	€ 966.838	€ 983.320
Resultaat	€ 1.620	€ 1.619	€ 4.004	€ 4.329	€ 4.875	€ 4.636

Overwegingen:

- deze begroting is defensief opgesteld;
- we sturen op spreiding van de inkomstrisico's en minder afhankelijkheid van de Provincie

Bijlage 2 Evaluatie Beleidsplan 2012-2016

In de afgelopen vier jaar heeft de BMF zich ingezet om in Brabant verschil te maken op de speerpunten biodiversiteit, klimaat (CO2 reductie) en nutriëntenkringloop, ontleend aan de planetaire grenzen van Rockström (2009).

Op het gebied van biodiversiteit zijn we trots op de rol die de BMF heeft gespeeld in de afspraken om met publieke en private partner de ecologische hoofdstructuur in Brabant volledig te realiseren. Maar ook op onze actieve bijdrage aan natuur- en landschapsversterking gericht op het vergroten van de leefgebieden voor dassen, patrijzen, kraanvogels en bijen. Juridisch gezien heeft de BMF opmerkelijke jurisprudentie weten te ontlokken op het gebied van teelt ondersteunende voorzieningen voor intensieve teelten in relatie tot Natura 2000 gebieden en intensieve veehouderij in relatie tot Natura 2000 gebieden. De gecoördineerde input met de terreinbeherende organisaties op de Kaderrichtlijn Water en de Waterbeheerplannen heeft ertoe geleid dat Waterschappen het gebrek aan ambitie van de nationale overheid op het gebied van water kwantiteit en –kwaliteit ter discussie stellen.

Met betrekking tot nutriëntenkringlopen heeft de BMF het onderwerp bodem en organische stof op de agenda weten te krijgen, o.a. door de zeer geslaagde conferentie 'In de brand of op het land'. Daarnaast heeft de BMF een zichtbare rol gespeeld bij het op de kaart zetten van natuur- en milieuvriendelijke landbouw als alternatief voor de intensieve landbouw/veehouderij, onder andere door het opzetten van het Netwerk Goed Boeren.

Het BMF uitgangspunt dat kringlopen op Noord-West Europese schaal gesloten zouden moeten worden is in een aantal relevante provinciale beleidsstukken terug te vinden. Onze politieke beïnvloeding heeft ervoor gezorgd dat er aandacht is voor agro-ecologie in het coalitieakkoord van de Provincie. Door de inzet van de BMF hebben burgers in urgentiegebieden positie gekregen in gesprekken rondom de ontwikkeling van intensieve veehouderij in hun eigen leefomgeving.

Tot slot is de BMF op het gebied van klimaat trots op de rol die we gespeeld hebben bij de totstandkoming van het Brabants Energieakkoord, waarin de ambities op het gebied van duurzame energie voor Brabant van onderaf zijn vastgelegd. Door deelname aan het landelijke project Hier Opgewekt, gefinancierd door de Nationale Postcode Loterij in samenwerking met het Hier klimaatbureau heeft de BMF meegewerkt aan de opstart van en verbinding tussen de vele lokale energiecoöperaties in Brabant.

De BMF hecht eraan te benadrukken, dat gezien vanuit de manier waarop wij werken - in samenwerking en/of afstemming met de achterban en andere partijen met wie we gedeelde belangen hebben – successen over het algemeen het resultaat zijn van gezamenlijke inspanningen.

Echter, ondanks de successen die geboekt zijn, is de zorg van de BMF over de staat van milieu, natuur en landschap in Brabant nog steeds groot.. Economische groei is in het huidige dominante systeem de belangrijkste factor in veel beleids- en bedrijfsbeslissingen. De daaraan gekoppelde beslissingen houden onvoldoende rekening met de effecten op ons natuurlijk kapitaal, de ecosystemen en de daarmee samenhangende ecosystemendiensten.

De BMF constateert dan ook dat er ondanks onze inspanningen nog veel werk te verzetten valt in de realisatie van onze ambities. Om echt verschil te kunnen maken is er een omslag nodig in de verschillende systemen die de duurzaamheid van het natuurlijk kapitaal beïnvloeden. De BMF wil een rol spelen om die transitie mede te bewerkstelligen. Hierbij is het voor de BMF ook duidelijk dat het People, Planet, Profit model voor duurzame ontwikkeling niet meer volstaat, maar dat de ecologische capaciteit van de aarde de belangrijkste beperkende factor moet zijn. Zowel economische als maatschappelijke ontwikkelingen zullen zich binnen deze ecologische grenzen dienen te bewegen.

Kortom, we hebben de afgelopen beleidsperiode belangrijke stappen voorwaarts gezet, maar er liggen zeer zeker nog veel uitdagingen voor de komende periode.